

יוצא דופן

ברית מילה בשבת לתינוק יוצא דופן

עמנואל ליפשיץ'

ראשי פרקים:

הקדמה
דין מילת יוצא דופן
מילת יוצא דופן בשבת
סיכה בשמן תרומה - סתירה ברמב"ם
נולד כל שבעה אינו חשוב ערל
הבנת הרמב"ם בסוגיית הגמרא
מדוע יוצא דופן אינו נימול בשבת?
סיכום

הקדמה

בשפה העברית הביטוי 'יוצא דופן' הינו ביטוי למשהו חריג, יוצא מגדר הרגיל. המקור לביטוי, בדומה לביטויים רבים, הוא מעולם התלמוד היהודי. המשנה במסכת בכורות (ח, ב) כותבת: "יוצא דופן והבא אחריו שניהם אינן בכור לא לנחלה ולא לכהן"¹. יוצא דופן, הכוונה היא לתינוק, שבניגוד ללידה טבעית דרך צוואר הרחם נולד דרך דופן הרחם של אימו. לידה כזאת מכונה כיום בשם 'ניתוח קיסרי'. ישנן מספר השלכות הנוגעות לתינוק זה, אחת מהן היא המובאת במשנה דלעיל, שתינוק זה אינו מוגדר כבכור, הן לירושת הנחלה והן לצורך לפדות אותו לכהן לאחר חודש מלידתו. בנוסף, ישנו דין ייחודי לתינוק יוצא דופן, כאשר היום השמיני ללידתו חל בשבת. פירוט בנושא מובא בהרחבה בהמשך המאמר. ניתוח קיסרי הינה

1 בהמשך המשנה מובאת דעת ר' שמעון, שיש במקרים אלו צד של בכרות, אך דעתו אינה נפסקה להלכה.

פרוצדורה נפוצה בקרב האוכלוסייה (כ-20% מכלל התינוקות הנולדים),² כך שהנושא רלוונטי ומצוי מאוד.

דין מילת יוצא דופן

התורה בחומש ויקרא (יב, ב-ג), כותבת על הצייווי למול את התינוק לאחר שמונה ימים: "דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, אִשָּׁה כִּי תִזְרֶיעַ וַיֵּלֶדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נְדַת דָּוְתָהּ תִטָּמָא. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בֶּשֶׂר עֶרְלָתוֹ". על בסיס פסוקים אלו, מחדש רב אסי חידוש:

אמר רב אסי: כל שאמו טמאה לידה - נימול לשמונה, וכל שאין אמו טמאה לידה - אין נימול לשמונה, שנאמר "אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה וגו' וביום השמיני ימול בשר ערלתו". אמר ליה אביי: דורות הראשונים יוכיחו, שאין אמו טמאה לידה - ונימול לשמונה! - אמר ליה: נתנה ונתחדשה הלכה.³

חידושו של רב אסי כך הוא: מי שאימו אינה טמאה ללידה, כלומר אינה צריכה להיות טמאה לשבעה ימים לאחר הלידה, ולדה אינו נימול ביום השמיני ללידתו, אלא ביום הראשון, וכלשון רש"י (ד"ה "כל") "אלא נימול מיד". בהמשך דבריו, מסביר רש"י שאחד ממקרים אלו הוא יוצא דופן,⁴ ובהמשך דנה הגמרא ביוצא דופן מפורשות. החולק על רב אסי - אביי, סובר שתינוק יוצא דופן נימול ביום השמיני ככל התינוקות. דבריו אינם דורשים הסבר, שהרי אין ציווי אחר המופיע בפסוקים.

השאלה היא, כיצד חידושו של רב אסי עולה מתוך פסוקי התורה שציטט. הרי אין ציווי מפורש, או ראייה מוכחת מהפסוקים, שדין מילת הילוד תלוי בחיוב הטמאה של האמא. הרב אלחנן סמט, בספרו 'עיונים בפרשת השבוע',⁵ דן בשאלה זו. הרב סמט מסביר, שהוקשה על רב אסי מיקומו של דין חיוב מילת הילוד לאחר שמונה

2 להרחבה בנושא עיין במומחים מזהירים: בעולם נעשים יותר מדי ניתוחים קיסריים, אתר עיתון הארץ. וכן 1 מ-5 לידות - קיסרי, ynet. וכן מזל טוב: יותר לידות, פחות ניתוחים קיסריים, אתר ישראל היום, ועוד.

3 בבלי מסכת שבת קלה, א-ב.

4 בנוסף מביא רש"י דוגמה לאישה, שילדה בעודה גויה ונגיירה לאחר מכן. אישה זו אינה חייבת בשבעת ימי טהרה.

5 'עיונים בפרשת השבוע, סידרה ראשונה, פרשות תזריע-מצורע, חלקים ב,ג,ד, הוצאת ידיעות ספרים.

ימים, באמצע דיני טומאת היולדת. דין זה מהווה חציצה, בין רצף הציוויים המוטלים על היולדת בהקשר של דיני טומאה וטהרה. לאור קושי זה מסביר הרב סמט כיצד מסתבר שרב אסי הבין את הפסוקים:

מעיקר הדין היה ראוי שמילת הנולד תהא סמוך ללידתו, ביום הראשון. אולם דבר זה אינו ראוי, שהרי אם הנולד טמאה שבעת ימים לאחר לידתה. לפיכך, רק בסיימה את ימי טומאתה - "ביום השמיני" - רק אז "ימול בשר ערלתו". נמצא שדין טומאת יולדת זכר במשך שבעת ימים הוא שקבע את התאריך הנאות למילת בנה, ועל כן פירשה התורה דווקא כאן את זמנה של המילה ביום השמיני, כסעיף בהלכות טומאה וטהרה של היולדת.

ברית המילה אינה ממוקמת במקרה ביום השמיני. לאחר לידת זכר, נטמאת האישה לשבעה ימים, ורק לאחריהם ניתן לעשות ברית מילה לילוד. הרב סמט ממשיך את דרשתו, ומחזק את העיקרון שהציג:

קשר זה בין תאריך המילה ביום השמיני לטומאת היולדת שבעת ימים, מבואר במאמר אגדה המופיע במסכת נידה (לא, ב):⁶ "שאלו תלמידיו את ר' שמעון בן יוחי... ומפני מה אמרה תורה מילה לשמונה? - שלא יהו כולם שמחים (רש"י: שאוכלין ושותין בסעודה) ואביו ואמו עצבים (רש"י: שאסורין בתשמיש)".

דברי רשב"י הללו, אף שהדבר לא צוין בהם במפורש, נובעים מהקשרו של פסוק ג [דין ברית מילה ביום השמיני] בפרשתנו, והם באים להסביר הקשר זה. רב אסי, שאולי הכיר את המקור הזה, רק הסיק את המסקנה ההלכתית מפירושו זה של רשב"י לפסוקנו: אם זה טעמו של 'היום השמיני' כזמן המילה, ולשם כך קבעה התורה את הפסוק הזה בלב פרשת טומאת היולדת וטהרתה, הרי המסקנה היא: "כל שאמו טמאה לידה - נימול לשמונה, וכל שאין אמו טמאה לידה, אין נימול לשמונה" - אלא מיד אחר לידתו ביום הראשון.

מהקשר הפסוקים לומד רב אסי, כי ברית המילה תלויה בטהרת האמא ויש צורך להמתין עד טהרתה. ולהיפך, כאשר האמא אינה נטמאת כלל, אין צורך להמתין, אדרבה, יש צורך למול את הולד מיד ביום הראשון ללידתו.

החולקים על רב אסי, אינם מוטרדים ממיקום דין הלידה בתוך דיני טומאת היולדת. כנראה כי אכן קיים קשר מסויים בין הפסוקים, כפי שמסביר הרב סמט (שם, חלק

6 הגמרא שם מביאה עוד מספר שאלות, העוסקות דיני היולדת. שאלה זו היא השלישית במספר.

ב): "בולט לעין שהדבר המקשר בין הפסוקים הוא 'סדר הזמנים המשפחתי'. לאחר תום שבעת ימי הטומאה של היולדת, מגיע ביום השמיני מועד מילתו של בנה."⁷

מילת יוצא דופן בשבת

בר הפלוגתא של רב אסי, אביי, סובר שמילת יוצא דופן היא ביום השמיני. הגמרא (שבת, שם) מקשה על שיטתו של רב אסי ממחלוקת אמוראים:

איני? והא איתמר: יוצא דופן... רב הונא ורב חייא בר רב. חד אמר: מחללין עליו את השבת; וחד אמר: אין מחללין. עד כאן לא פליגי - אלא לחלל עליו את השבת, אבל לשמנה - ודאי מחלינן ליה!

הא בהא תליא.

מסביר רש"י שם, (ד"ה "הא"): "וחילול שבת תלי במילה לשמונה, דמי שנימול לשמונה - דוחה שבת, ומי שאינו נימול לשמונה - אינו דוחה השבת", דהיינו אומר רש"י שמחלוקת רב אסי ואביי, היא היא מחלוקת רב הונא ורב חייא. הסובר שמילת יוצא דופן היא ביום השמיני, מילתו בזמנה דוחה את השבת (בדומה לשאר התינוקות),⁸ והסובר שמילתו חלה החל מהיום הראשון לילדתו, מילתו אינה דוחה את השבת, בכלל הימים, וביום השמיני בפרט.⁹ בהמשך, תולה הגמרא מחלוקת זו במחלוקת תנאים.

הראשונים הסתפקו מה היא פסיקת ההלכה בנוגע לזמן מילתו של יוצא הדופן והאם מילתו דוחה שבת. אמנם הרי"ף והרא"ש אינם פשטו את הספק,¹⁰ אך יש מן הראשונים שפסקו כאחת הדעות. הרי"ן,¹¹ מביא שיש מי שפוסק כאביי, שיוצא דופן

7 הרב סמט מציג אפשרות זו כהווא אמינא, ומיד תמהה עליה: "אלא שאין בכך להניח את הדעת, וכי התורה נותנת בפרשה זו 'לוח זמנים' שימושי ליולדת?" נראה כי התמיהה נובעת מכך, שהמאמר של הרב סמט מסביר את שיטת רב אסי, אבל לחולקים עליו, מסתבר שהסבר זה מספיק ומרצה.

8 בהמשך המאמר מובא המקור לדין שברית מילה דוחה את השבת.

9 המשך דברי רש"י, מסבירים שהחידוש לכך שמילה דוחה שבת, נובעת מהפסוק של מילה ביום השמיני, כך שבכל הנוגע לוולד שמילתו אינה ביום זה, ההיתר למול בשבת אינו קיים.

10 רי"ף מסכת שבת נד, א מדפי הרי"ף. רא"ש מסכת שבת יט, ו.

11 על הרי"ף, שבת נד, ב מדפי הרי"ף.

נימול ביום השמיני אף בשבת.¹² בהמשך דבריו מביא הר"ן את שיטת רבינו יונה, שפוסק כרב אסי.

בסוף דבריו כותב הר"ן: "דמספקא ליה מילתא, הלכך מטילין אותו לחומרא דנימול לשמונה, ואין מחללין עליו את השבת." כלומר, מאחר והספק לא נפשט, יש צורך להחמיר כשתי השיטות. מחד גיסא, יוצא דופן נימול ביום השמיני, ומאידך, לא מלים אותו בשבת.¹³ הר"ן מסביר, שפסיקת הרמב"ם גם היא נובעת מחוסר ההכרעה של הגמרא בדין, והצורך להחמיר כשתי השיטות.¹⁴ וכך פוסק הרמב"ם בהלכות מילה (פ"א):

יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות מלין את שתיהן בשמיני (ה' ז).

יוצא דופן ואנדרוגינוס ומי שיש לו שתי ערלות אין דוחין את השבת אלא נימולין באחד בשבת שהוא יום תשיעי שלהן (ה' יא).

וכך מובאת הפסיקה בשו"ע (יו"ד רסו, י).

סיכה בשמן תרומה - סתירה ברמב"ם

הגמרא במסכת יבמות (עא, א) דנה בדין סיכת כהן תינוק בשמן תרומה: "בעי רב חמא בר עוקבא: קטן ערל, מהו לסוכו בשמן של תרומה? ערלות שלא בזמנה מעכבא, או לא מעכבא?" הגמרא שואלת בשם רב חמא, האם מותר לסוך תינוק כהן שעדיין לא בר חובת מילה בשמן תרומה. רבי זירא ניסה לפשוט את הספק לקולא, שערלות שאינה בזמנה אינה נחשבת ערלות לעכב, אך רבא דוחה את ראייתו, בסופו של דבר הגמרא אינה פושטת את הספק.

יש לדון מה דינו של קטן יוצא דופן קודם היום השמיני. האם הוא בכלל ספק הגמרא או לא. נראה לומר, שהדבר תלוי במחלוקת רב אסי ואביי דלעיל. דהיינו, אם הלכה כרב אסי, הסובר שתינוק יוצא דופן נימול קודם היום השמיני, ממלא

12 פסיקה זו הובאה גם כן בסוף דברי המאירי על הסוגייה בשם 'גדולי הדורות'.

13 כך מובא בהלכות גדולות, בדברי בעל המאור על הסוגייה, וכן בריש דברי המאירי על אתר, בשם 'רבתינו הצרפתיים'.

14 בדומה לר"ן, גם הב"ח והראב"ד הבינו כך בשיטת הרמב"ם.

אסור לסוך תינוק יוצא דופן החל מיומו הראשון, מאחר והוא ערל. אך אם ההלכה כאביי, ותינוק יוצא דופן נימול גם כן ביום השמיני, הרי שיתכן שמותר לסוכו בשמן של תרומה, והוא בכלל ספק הגמרא.

הרמב"ם בהלכות תרומה פוסק להלכה: "סכין את הקטן בשמן תרומה בתוך שבעה, שהנולד כל שבעה אינו חשוב ערל (יא, ז)". "הרמב"ם פושט את ספק הגמרא, ופוסק שקטן קודם שמונה ימים, אינו נחשב ערל. אך על פי הדברים שהצגנו קודם, פסיקת הרמב"ם מעלה קושי. לכאורה הייתה צריכה להיות הסתייגות, הנוגעת אל וליד יוצא דופן. הרי בנוגע למילת יוצא דופן, הרמב"ם נותר בספק, האם זמן מילתו הוא ביום השמיני או החל מהיום הראשון, ולכן גם בנוגע לסיכת כהן קטן, על הרמב"ם היה להסתייג ולפסוק שקטן יוצא דופן אין לסוך אותו מספק. וצ"ע.¹⁵

נולד כל שבעה אינו חשוב ערל

על מנת לתרץ את הקושיה הנ"ל, יש צורך להקדים ולחדד נקודה בדיני מילה. לכאורה החיוב למול תינוק בגיל שמונה ימים הוא הגורם לתינוק להיות ערל קודם לכן. יוצא מכך, שכאשר החובה למול חלה מהיום הראשון, הרי התינוק ערל מאותו רגע. אך הנחה זו אינה מחייבת. ה'אבן ישראל'¹⁶ בדבריו על הרמב"ם (הל' מילה, פ' יא) מחדש חידוש בדברי הרמב"ם, וז"ל: "דהנה בעיקר האי הלכתא דנמול ביום השמיני איכא תרתי: א) דקיום מצותו הוא ביום השמיני. ב) דחלות שם ערלה אינו חל אלא מיום השמיני".

15 את השאלה מצאתי בספרו של אבי מורי ר' משה ליפשיץ, על פרשיות השבוע, "להעיר ולהאיר", חלק ב', עמ' 26. אך אין הוא מביא תשובה שם. אציין כי דבר התורה שממנו נלקחה השאלה, נאמר בברית שלי, מחבר המאמר.

16 ספר זה נכתב על ידי הרב ישראל יעקב ב"ר אהרן פישר, אשר נולד בירושלים בשנת תרפ"ה (1925). שימש שנים רבות כרב שכונת זיכרון משה וראש ישיבת 'עיתור רבנים - עץ חיים' וכדיין בבד"צ של העדה החרדית בירושלים, בשנת תשנ"ו (1996) מונה לאב בית הדין. נחשב מגדולי הפוסקים בירושלים, ונדע בדעותיו העצמאיות בנושאים שונים. דבריו נאמרו בהקשר של הסברו האישי בשיטת הרמב"ם, אך אני התאמת את עקרונותיו לשיטת הר"ן ברמב"ם.

חידושו הוא, שישנם שני דינים שונים, שאינם תלויים זה בזה:

- א. החיוב למול את התינוק, דווקא ביום השמיני (או קודם לכן, כאשר מדובר ביוצא דופן). בדין זה טמון ההיתר לחלל שבת בשביל מילה בזמנה.
- ב. ולד קודם היום השמיני אינו חשוב ערל. דין ערלות חל מהיום השמיני והילך, לכלל התינוקות.

לאור דברים אלו מתיישבת הקושיה דלעיל. מחד, החמיר הרמב"ם כאביי, שמילת יוצא דופן זמנה ביום השמיני ככל תינוק. ומאידך, מילתו אינה דוחה שבת מחשש שיטת רב אסי. מחלוקת זו הינה בדין א'. אך ניתן להסביר, שדין ב' מוסכם לכולי עלמא. ומכאן דברי הרמב"ם, "שהנולד כל שבעה אינו חשוב ערל".

ה'אבן ישראל' לא הביא נימוק לדבריו, ולכן מוטלת עלינו החובה לתת סברה לחילוק דלעיל.

הרמב"ם במורה נבוכים (ג, מט), כותב על זמן מילה ביום השמיני:

והטעם שהמילה בשמיני, מפני שכל חי בזמן שנולד חלוש מאוד בתכלית לחותו, וכאילו הוא עד כה בבטן, עד עבור שבעה ימים, ואז נחשב מן היוצאים לאוויר העולם. הלא תראה כי גם בבהמות נקבע עניין זה (שמות כב, כט) 'שבעת ימים יהיה עם אמו' וגו', וכאילו הוא לפני כן נפל. וכך באדם - אחר עבור שבעה נימול, ונעשה הדבר קצוב, ולא נתת דבריך לשיעורין.¹⁷

ישנו מדרש, המתקשר מאוד לדברי הרמב"ם במורה נבוכים, ומסתבר שהם מבוססים עליו:

ולמה התינוק נימול לשמונה ימים? שנתן הקב"ה רחמים עליו, להמתין לו עד שיהא בו כוחו. וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם, כך רחמיו על הבהמה. מניין? שנאמר (ויקרא כב, כז) "ומיום השמיני והלאה' וגו'".¹⁸

על דברים אלו, אפשר לבסס את החידוש שהוצג. הצעתנו היא, שהערלות נובעת מהחיות של התינוק, וכל עוד הוא אינו בן שמונה ימים, אינו נחשב כיוצא אל

17 תרגום זה הובא בדברי הרב סמט, במאמר שהוזכר לעיל. כמו כן הקישור בין דברי הרמב"ם למדרש המוצג לאחר דבריו, הובא גם כן בדבריו.

18 בראשית רבה, ראש פרשת כי תצא.

אוויר העולם. לכן כל וולד שאינו בן שמונה ימים אין בו דין ערלות, לרבות יוצא דופן.¹⁹

הבנת הרמב"ם בסוגיית הגמרא

עד כה הבנתנו בשיטת הרמב"ם הייתה, שהמניע לפסיקתו נבעה מהחמרה כשתי שיטות האמוראים, רב אסי ואביי. מצד אחד אנו חוששים לשיטתו של אביי, ולכן צריך למול יוצא דופן ביום השמיני, ומאידך אנו חוששים לשיטתו של רב אסי, ולכן מילתו אינה דוחה שבת. הסבר זה הובא בר"ן כהסבר לשיטת הרמב"ם.

הכסף משנה (להלן: כ"מ) בביאורו על הרמב"ם (הל' מילה, א ז), מציע הסבר אחר מדוע פסק הרמב"ם כפי שפסק.²⁰ על פי הסברו, הקושיה שהעלנו אינה קיימת. וז"ל:

וכבר כתבתי דרבינו סובר, דלא קיימא לן כרב אסי דאמר כל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לח'. וממילא לא קיימא לן כוותיה במאי דאמר הא בהא תליא, אלא דעד כאן לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת, אבל לשמונה מהלינן ליה, וכתנא קמא דרבי חמא [כלומר שיטת אביי]. אבל לענין לחלל עליו את השבת, כיון דאפליגו בה רב הונא ורב חייא בר רב, ולא ידעינן הי מינייהו אסר והי מינייהו שרי, נקטינן לחומרא, ואין מחללין עליו את השבת.

19 הסבר זה אינו מתיישב יפה עם שיטת רב אסי, שהרי לדעתו צריך למול את התינוק החל מהיום הראשון. אם הוא אינו ערל, מדוע צריך למולו מתאריך זה? וכן מדוע שנרצה לסכן את חיי התינוק? נשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. אפשר להסביר שרב אסי אינו מסכים לחילוק דלעיל. אך הרמב"ם, לאור דברי המדרש וההבנה הבריאותית, פסק לא כשיטת רב אסי.

לגבי השאלה, כיצד רב אסי מסכן את חיי התינוק יוצא הדופן, ניתן להסביר שרב אסי אינו חושש להסבר המדרש והרמב"ם. אך דברים מיישבים יותר, ראיתי במאמר (שהובא גם הוא בדברי הרב סמט) של ד"ר אילה אברהמוב, 'בעיות הקרישה והדימום ביילוד והשלכותיהם על ביצוע המילה', בספר אסיא (כ' ג, עמ' 384-386): "תינוק נולד עם מנגנון קרישה תקין, זאת בגלל השירות הטוב שהוא מקבל מאמו, בצורת פקטורים של קרישה המועברים אליו דרך השליה... ברם תמיכה זו של האם נעלמת תוך 2-3 ימים... ולכן ברית מילה בגיל 3-6 ימים יכולה לגרום למותו של התינוק עקב דָּמָם מסיבי ללא יכולתו של התינוק להתגבר על הדמם הזה. ... בגיל שמונה ימים קיימת כבר רמה מספקת של גורמי הקרישה, כך שהתינוק יכול לעמוד בהצלחה בביצוע הברית." על פי דברים אלו, מובנת שיטת רב אסי, שהרי ביום הראשון ללידה, עוד יש בגוף התינוק מנגנון קרישה תקין.

20 שיטה זו מובאת גם כן בדברי הגר"א (יו"ד רסז, ח) בביאורו על השו"ע, וכן בדברי השפת אמת על אתר.

בשביל להבין את דברי הכ"מ, אנו נדרשים לשוב ולעיין בסוגיית הגמרא בשבת. הגמרא מציגה לנו את שיטותיהן של רב אסי ואבבי, ולאחר מכן מקשה על שיטתו של רב אסי, ממחלוקת אמוראים. הגמרא מתרצת, שמחלוקת האמוראים תלויה במחלוקת רב אסי ואבבי, בעניין זמן מילת יוצא דופן. עד כאן הגמרא.

הכ"מ מדייק, שתשובת הגמרא "הא בהא תליא", מיועדת לרב אסי. אך לחולקים עליו, מחלוקת האמוראים נותרת כפי שהיא. מתוך כך עומדת בעינה ההווא אמינא של הגמרא, האמורים אינם חלוקים בדין מילה ביום השמיני, אלא בדין חילול שבת במילת יוצא דופן. אך כולי עלמא סוברים שמילתו היא ביום השמיני. על פי הסבר זה, הרמב"ם פסק כשיטת אבבי. אך, ספק האמוראים האם מחללים את השבת ביום השמיני על יוצא דופן אינו נפשוט.²¹ להלן טבלה המציגה את המהלך:

שיטת רב אסי: כל שאמו טמאה לידה - נימול לשמונה, וכל שאין אמו טמאה לידה - אין נימול לשמונה.	שיטת אבבי: דורות הראשונים יוכיחו, שאין אמו טמאה לידה - נימול לשמונה!
--	---

מחלוקת אמוראים כקושיה על רב אסי:	הבנת מחלוקת האמוראים בשיטת אבבי:
---	---

21 ה'אבן ישראל' מקשה על שיטה זו בספרו, "אבן ישראל, הלכות מילה". אומנם קושייתו היא על שיטת הגר"א, אך הדברים הינם אותם דברים.

לשיטה זו, שדין מילת יוצא דופן בשבת מוטלת בספק, יש לומר שגם דין מילה ביום השמיני מוטל בספק. שהרי דין מילה בשבת נלמד מהפסוק "וביום השמיני ימול בשר עורלתו", וגם הדין של מילה ביום השמיני, נלמד מפסוק זה. וכלשונו: "דהא ב' ההלכות דנמול לשמונה ודוחה שבת מחד קרא ילפי' לה, מביום השמיני ימול בשר ערלתו, ואי דרשי' הקישא לגבי שבת, צריך למדרשי' נמי לענין שמונה." ודבר זה לא מצינו, שדין מילה ביום השמיני יהיה מוטל בספק. עד כאן קושייתו.

ברצוני להשיב על קושיית האבן ישראל. לא נראה שיש קשר בין שני הדינים, זאת מאחר ש: א. הפסוק שהובא, אינו המקור היחידי ללמוד ממנו שמילה דוחה שבת. הגמרא לומדת גם קל וחומר מצרעת, וכן שדין זה הוא הלכה למשה מסיני. ב. הרי לפי שיטה זו, הרמב"ם פסק כשיטת אבבי, שעל פיו המקור למילה ביום השמיני אינו הפסוק שהובא, אלא דורות הראשונים. כך שאין חובה להגיד שהדינים תלויים זה בזה, כיוון שמקורם שונה.

איני? והא איתמר: יוצא דופן... רב הונא ורב חייא בר רב. חד אמר: מחללין עליו את השבת; וחד אמר: אין מחללין. עד כאן לא פליגי - אלא לחלל עליו את השבת, אבל לשמנה - ודאי מחלינן ליה!

חיית הקושיה: הא בהא תליא - הסובר שמילת יוצא דופן היא ביום השמיני, מילתו דוחה את השבת, והסובר שמילתו חלה החל מהיום הראשון לילדתו, מילתו אינה דוחה את השבת.

הרחבת שיטת אביי: לכולי עלמא יוצא דופן נימול ביום השמיני, אך ספק, האם מילתו דוחה שבת אם לאו.

לאור הסבר זה, מובן מדוע הרמב"ם אינו מחלק בין תינוק יוצא דופן לתינוק שנולד בלידה רגילה בדין סיכה בשמן תרומה. ההלכה נפסקה כשיטת אביי, שזמן מילת הוולד הוא ביום השמיני ללא קשר לצורת לידתו, לכן עד היום השמיני יוצא דופן אינו נחשב ערל. המחלוקת הנוגעת למילתו בשבת, אינה קשורה לזמן המילה שלו, שהוא ביום השמיני.

מדוע יוצא דופן אינו נימול בשבת?

על פי הסברו של הכ"מ, האמוראים רב הונא ורב חייא בר רב, חלוקים האם מילת יוצא דופן ביום השמיני דוחה את השבת או לא. ניחא למי שסובר שמילתו דוחה את השבת, שהרי כך לומדת הגמרא בסנהדרין²² (נט, ב): "מילה שנאמרה לבני נח, דכתיב ואתה את בריתי תשמר, ונשנית בסיני וביום השמיני ימול.. ההוא למישרי שבת הוא דאתא: ביום - ואפילו בשבת".

הגמרא לומדת, שדין מילה בזמנה דוחה השבת, מכפילות הציוויים שהיא נאמרה. האמירה "ביום השמיני ימול בשר עורלתו", מלמדת אותנו שמילה בזמנה מתבצעת בכל יום, אף בשבת. אך לאמורא הסובר שמילת יוצא דופן אינה דוחה שבת, מה הוא סובר? מדוע שהדין יהיה שונה כאשר הנדון הינו יוצא דופן?

מסתבר לומר, שאמורא זה התקשה באותו קושי שהתקשה בו רב אסי לעיל (סע' ב). מדוע התורה מיקמה את הציווי הנוסף על המילה, דווקא באמצע דיני טומאת

²² כמו כן, בגמרא בשבת (קלב, א), מובאת שיטת נוספת: "מילה גופה, דברי הכל דוחה שבת, מנלן? אמר עולא הלכה, וכן אמר רבי יצחק הלכה." הלכה למשה מסיני.

היולדת ולא בסופם או בתחילתם. לעיל הסברנו, שמיקום חריג זה גרם לרב אסי לדרוש שחיוב הטומאה תלוי בדין מילה ביום השמיני. אך אין חייבים לדרוש כך את סדר הפסוקים.

לשיטת אביי, דין מילה ביום השמיני, נלמד מדורות הראשונים. יוצא מכך, שהמטרה העיקרית של הופעת דין מילה בפרשת תזריע, אינה ללמדנו שיש למול את הילוד ביום השמיני, אלא שנדרש למולו ביום השמיני אפילו בשבת, כפי שהובא בגמרא לעיל. אם כן, דורש אותו אמורא את מיקומו של הפסוק, ומסיק: כאשר אימו של הילד טמאה, אז מילתו (ביום השמיני) דוחה שבת, ואם לאו, מילתו אינה דוחה שבת. אימו של יוצא דופן אינה טמאה, ולכן מילתו אינה דוחה שבת. דין זה אינו קשור לחיוב למולו ביום השמיני, שנלמד מהאבות הראשונים.²³

סיכום

כאשר התורה דנה בדיני טומאת היולדת, טורחת היא לציין שישנה חובה למול את הבן ביום השמיני ללידתו. על בסיס כך, מחדש רב אסי שתינוק יוצא דופן (שאימו אינה טמאה ללידתה), מילתו אינו ביום השמיני, אלא קודם לכן. אביי חולק על רב אסי, וסובר שתינוק יוצא דופן דינו ככל התינוקות, ונימול לשמיני.

להלכה פסק הרמב"ם, שמחד תינוק יוצא דופן נימול לשמונה, ומאידך מילתו אינה דוחה שבת. אנו הצגנו שתי אפשרויות להבנה מה עומד מאחורי פסיקת הרמב"ם. הר"ן סובר שהרמב"ם פסק לחומרה כשתי שיטות האמוראים. הסבר זה מעלה קושי עם פסיקת הרמב"ם בהלכות תרומה, שם לא נראה שהרמב"ם חושש לחומרה בתינוק יוצא דופן. ישוב אפשרי לקושי הובא בשם ה'אבן ישראל' - שלדעת הרמב"ם דין חיוב מילה ביום השמיני, אינו תלוי בדין הערלות של הילד.

הסבר נוסף הוא הסברו של הכ"מ, הסובר שהרמב"ם פסק כשיטת אביי, שתינוק יוצא דופן נימול לשמונה, אך נותר בעינו הספק האם מילתו דוחה שבת. מדוע יש להסתפק בכך? מסתבר שהסובר שמילתו אינה דוחה שבת לומד זאת מהקשר החריג של ציווי המילה, בדומה להסברנו בשיטת רב אסי.

²³ להבנת דעת האמורא השני, עיין במאמר זה, בסיפה של סעיף ב, בדעת החולקים.

